

Ta suri psüühilisest alandatusest ja kurnatusest 1942. a. suvel Tomski oblasti Krivošenski rajooni vangilaagris. Kirstulauad saadi kuurikatuselt. Saatjateks olid poeg Rein ja mõned laagrikaaslased. Poeg Henn lamas samal ajal tüüfushaigena sama laagri ühes paljudest barakkidest. Et matuseks hobust ei antud, vedasid matuselised kirstu enda järel. Selline oli Eesti esimese veterinaariadoktori, kunagise dekaani prof. Karl Sarali viimne teekond Siberimaa taignas.

Pärast isa surma tuli poegadel vastu pidada veel ligi 20 ränka laagriaastat.

Sama traagiline oli Karl Sarali abikaasa Ebba Vimberg-Sarali saatus. Teda teati Eesti Vabariigis peaaegu igas peres seoses väga populaarse ajakirjaga «Taluperenaine».

Dokumenti, mis fikseeriks ema surma, poegadel pole. Nad on vaid kuulnud, et ema hukati 1942. aastal Sverdlovski laagris koos 64 kaasvangiga. Pole ema hauda, pole teda elavate ega surnute nimekirjades.

Kuidas suudeti vastu pidada? Laagriõudusi, nälga, igapäevast hirmu, retsidivistidega ühe katuse all elamist meenutavad Rein ja Henn koos isa viimse õpetusega elu säilitamiseks: juua võimalikult vähem vett.

Elama jäid laagris vaid need, kes sundisid end liikuma ja töötama. Kes loobus hommikutualetist, ei kamminud end ega hoolitsenud hammaste ning keha puhtuse eest, see suri peatselt. Väga tähtis oli seejuures inimese sisemine kultuur, intelligents ja selle säilitamise võime.

Laagris olnud eestlastest säilitasid paljud suhtlemiskultuuri. Ainult sel viisil suudeti vastu pidada. Laagris polnud haigeid, olid kas «terved» või surnud. Kes lamama jäi, see enamasti ei tõusnud. Esmaabibarakk oli küll olemas, aga ega peale kaaliumpermanganaadi seal suurt rohkem olnud...

Milles seisnes nende süü?

Karl Sarali kohta oli süüdistus kõlanud nõnda: «Имеет свой собственный университет.» Poeg Hennu «kuriteoks» oli Tartu Ülikoolis andanud juristidiplom. Rein oli enne areteteerimist arstiteaduskonna IV kursuse üliõpilane ja teenis õppetööst vabadel perioodidel Haapsalus kalanduskonsultandina. Tal oli ametisõitudeks Rootsi firma kiirkaater, millest tulenes süüdistus: «Имеет свой собственный катерный флот на Балтийском море.»

Ema Ebba Vimberg-Saral oli Eesti Vabariigis silmapaistvaimaid naisliikumise juhte. Kodukultuuri ja käsitööd oli ta õppinud Soomes. Ta oli ajakirja «Taluperenaine» toimetuskolleegiumi liige ja ajakirja kudumisosakonna juhataja. Aastatel 1927—1936 seisis ta Eesti naiskõrgealaste keskjuhutuse eesotsas.

Tütar Viiru Saral-Lind pääses küüditamisest. Tol ajal töötas ta Tartu väikeloomakliiniku juhatajana, tema abikaasa Harry Lind oli linna loomaarst. Viiru äi K. Lind oli Põllumajanduse Ministeeriumi loomatervishoiu osakonna direktor. Praegu elab Viiru Põhja-Carolinas ja tal on seal oma

väikeloomakliinik. Läänud aastal külastas ta koos tütreaga Tartut ja ka teaduskonda. Rõõmus olevat olnud kohtumine vana operatsioonilauaga, mis täidab oma funktsioone seniajani.

Reinule ja emale tuldi järele nende Tartu koju kell kaks öösel. Isa oli sel ajal Hennuga talus. Käsil oli linakülv ja viimane äestamine. Dogi, keda kutsuti Printsiks, oli olnud väga rahutu, pärast isa ja venna viimist aga ulunud vahetpidamata nii päeval kui öösel. Lõpuks oldi sunnitud ta magama panema, igaveseks.

Selline oli ühe tugeva eesti perekonna ja tema kodu lõpp.

Kes oli siis professor Karl Saral?

Ühest maha-vaikitud professorist ja tema perest

Tugeva tahtejõuga töömees, hea perekonnapea ja isa. Samas aga teadlane, õppejõud, rahvajuht. Tänu ka abikaasa perenaiseoskustele viibis nende Tartu kodus sageli tolleaegseid nimekaid haridus- ja kultuuritegelasi.

Valgamaal pidas professor talu, kus lapsed õppisid kõiki talutöid tegema. Oma talus oli K. Saral kehastunud maamees, pastlad jalas ja seapõiest müts peas.

Rein Saral meenutab üht lugu nende maakodust: «Sageli sõitis isa tavalise taluvankriga rongilt saabuvatele külalistele vastu. Sel korral oli saabumas ema nende koduabilisega. Viimane ei tundnud professorit tema teistmoodi vammuses ära ja keeldus sellisele vankrile istumast. Ema keelitamise peale nõustus majaabilisest daam lõpuks uude töökohta minema ka säärase lihtsa sõiduvahendiga. Oli ta ju siiski oodanud hoopis peenemat vastuvõttu.»

Karl Saral oli maalt pärit. Ta sündis 6. veebruaril 1880 Valgamaal, Kuigatsi vallas Saviküla talus kaheksalapselises peres. Oppis Soontaga algkoolis, H. Treffneri gümnaasiumis ja Aleksandrikoolis. Tartu Veterinaariainstituudis sai temast loomaarst.

Üliõpilasaastail oli tema elu tihedalt seotud Tartu Ülikooli arstiteaduskonna hilisema professori K. Konikiga, kes sellal alles õppis arstiteadust. K. Koniki isa pidas hobuseid, keda noormehed hooldasid. Nii teenis K. Saral endale ülikooliraha. Palju aega pühendasid noormehed võorkeelte õppimisele, pidades seda vajalikuks tulevaseks erialal. Instituudi lõpetas K. Saral 1904. aastal ja

siirdus tööle Tallinna. Sõprus K. Konikiga jätkus aga ka siis, kui nad mõlemad juba ülikoolis töötasid.

K. Saral tegutses agaralt Eesti Põllumeeste Seltsis, oli aastatel 1908—1910 selle esimees. Ta osales spordiliikumises, olles 1909—1911 spordiseltsi «Kalev» esimees. K. Saral oli ka skautide liikumise liider. Skautide programm seisnes mehelikkuse kasvatamises ja nõrgemate abistamises. Üks põhimõtteid oli: tee iga päev vähemalt üks heategu! Et parem käsi oleks vaba aitamiseks, tere-tasid nad vasaku käega. Kes mäletavad prof. K. Saralit, need teavad, et ka tema tere-tas vasaku käega.

Eesti Vabariigi algusaastatel toimusid kõrghariduses tuntu-vad muudatused. Kõrgharidus muudeti eestikeelseks. Paljud muulastest õppejõud lahkusid. Oli vaja rahvuskoadrit. Nii kutsuti ka K. Saral Tartusse õppejõuks ning 1919. aasta sügisel sai temast dotsent. 26. mail 1924 kaitses K. Saral esimese eestlasena loomaarstiteaduse doktoriväitekirja teemal «Kuivõrd on hobuse künahaukamine praeguste meetodite järgi operatiivsel teel ravitav?». 1926. aastast oli ta Tartu Ülikooli loomaarstiteaduskonna üld-, eri- ja operatiivkirurgia kerraline professor ja ühtlasi haavakliiniku juhataja. Teaduskonna dekaaniks valiti ta aastatel 1923—1931 ja 1936—1937.

Suur oli K. Sarali osa Eesti loomaarstide ühendamisel. Akadeemiline Loomaarstiteaduslik Selts (ALS) loodi 10. märtsil 1922 ja tegutses teaduskonna juures. Seltsi eesmärk oli loomakasvatuse edendamine, koduloomade tervishoiu parandamine, teaduslike ekskursioonide organiseerimine, üliõpilaste erialateaduste süvendamine ja nende materiaalne toetamine. Prof. K. Saral oli ALS-i esimees aastatel 1926—1933 ja valiti 1937. aastal auliikmeks.

Suuri teeneid oli K. Saralil meie põllumajanduse edendamises. Ta oli aastatel 1931—1936 Tartu Eesti Põllumeeste Seltsi esimees. Tema eestvõtmisel ehitas selts näituseväljaku, kus 1934. aastal peeti esimene põllumajandusnäitus. K. Saral kuulus ajakirja «Eesti Loomaarstlik Ringvaade» toimetuse kolleegiumi. Ajakiri avaldas originaalartikleid teaduslikust uurimistööst, olulise-ma välismaistest ajakirjadest, rohkesti kroonikat.

K. Sarali elutööga tutvudes imestad tahtmatult, kui mitmekülgselt ja laialdaste huvidega ta oli ja kui palju ta suutis ära teha. Tähelepanuväärne oli tema võitlus eesti keele õiguste eest, mis algas 1909. aastal. Ta oli veendunud, et iga eestlase kohus on saada harituks ja mitte unustada rahvuslikku minevikupärandit. Austust väärib tema pikaajaline (1920—1940) tegevus Eesti Rahva Muuseumi Ühingu abiesimehena.

Lõpetada tahaksin EPA rektori prof. O. Saveli tulevikulootusega: et meie põllumajanduskõrgkooli lõpetajatest saaksid sügava kultuuritunnetusega igakülgselt haritud inimesed. Just selline mees oli prof. Karl Saral.

HELGI AART